

ET LILLE ORD, MANGE BETYDNINGER

GRAMMOFONEN PÅ VÆGGEN

Min tidligste erindring om at frembringe musik knytter sig ikke til et instrument eller min stemme, men til en gram-mofon. Den stod på en væghylde i mit himmerlandske barndomshjem, og jeg kastede min kærlighed på den som tre-fire-årig. Når jeg stod på en stol, kunne jeg selv betjene det enkle apparat og afspille plader fra to fyldte kommode-skuffer.

Pladerne havde mine fem meget ældre søskende købt og efterladt sig, efterhånden som de flyttede hjemmefra. Mange havde ikke længere omslag, og alle var godt ridsede.

Skuffernes indhold udgjorde en blandet landhandel af musik fra 1950'erne og 60'erne. Importørens børneplader lå side om side med Bror Kalles Kapel, Grethe Sønck og The Savage Rose. Og det danske repertoire vekslede med tidens engelske populærmusik som The Beatles og The Who. En ren skatkiste for en musiksulten efternøler. Men ingen jazz eller klassisk musik – jeg kommer trods alt fra et hjem, hvor Giro 413 og ikke Torsdagskoncerten var radiolytningens ugentlige højdepunkt.

Enkelte plader gjorde et uudsletteligt indtryk på mig. Povl Dissings dramatiske ”25 minutter endnu”, hvor en fan-

ge tæller ned til sin egen hængning, udgjorde en uovertruffen intens oplevelse – hver gang. Min puls steg i takt med banjoens stadigt hurtigere anslag og stemmens voksende desperation.

Pladen var – og er – bestemt ikke for børn med Disings uhyggelige dødsskrig og coverets nærbillede af hans afskårne ansigt med bedende himmelvendte øjne. Og på b-siden var endnu en uhyggelig sang om en pige ude i en skov og en mand, der skød pistolen af, hvad det så end måtte betyde. Ren Rødhætte og ulven. Gys, fryd og oprevethed i skøn musikalsk samklang.

Men i bund og grund elskede jeg hele mit barndoms-hjems sammenbragte musikfamilie. Selv før jeg kunne læse, havde jeg styr på alle pladerne, som jeg kendte fra hinanden på de forskellige omslag og labels. Når vi havde besøg, bad mine forældre ofte den lille dj spille bestemte numre med Raquel Rastenni eller Gustav Winckler. Det gjorde mindst lige så stor lykke som et indstuderet klaverstykke.

Det var i selskab med grammofonen, at min kærlighed til musik for alvor blev vakt. Lidt senere fik jeg en lille kassettebåndoptager og brugte mange timer på at overspille udvalgte plader i forskellige kombinationer. Musikalske genrer eksisterede ikke i min bevidsthed, så hvad der klædte hinanden, handlede mere om stemninger og udtryk. Først da musikloven af 1975 medførte oprettelsen af et finmasket netværk af kommunale musikskoler over det ganske land, åbnede muligheden sig for, at jeg som 12-årig tog et instrument under behandling på Farsø Musikskole. Valget faldt naturligvis på sen-1970'ernes mest populære instrument,

elorglet. Mine forældre lærte aldrig helt at elske de vibratofyldte orgelklange tilsat rytmeboks, som nu fyldte hjemmet.

Selv om det med tiden blev til meget spil på klaver og sang i kor, udgør den indspillede musik stadig mit primære musikalske anker. Også i mit daglige virke som musikforsker og underviser på Aarhus Universitet. Det kommer naturligvis til at tone denne Tænkepause om musik.

MUSIK LIGE VED HÅNDEN

Lyden af musik tilhører i dag os alle. Den er altid lige ved hånden. Vores hjem er typisk udstyret ikke blot med ét, men med adskillige apparater, der gennem højttalere kan fylde dagen med musik: musikanlæg, radio, tv, computer, iPad. Hvert familiemedlem har typisk sine egne afspillere, så vi hver især kan lytte til vores foretrukne musik, når og hvor det passer os.

Det er måske ikke så overraskende, at en af de mest udbredte metaforer for vores omgang med musik i dag er vand. Da den engelske popmusiker David Bowie til et interview i New York Times i 2002 lavede sammenligningen, var det for at beskrive den fremtid, som han mente, var lige om hjørnet takket være den digitale udvikling.

Og ganske rigtigt. *De fleste tapper nu musik fra store databaser med millioner af musiknumre, som var det rindende vand.* Og vi kan så nemt som ingenting dele vores musik med andre via playlister, YouTube eller fildeling. Vi tager for givet, at al musik er frit og øjeblikkeligt tilgængelig, ligesom vi forventer, at der altid er vand i hanerne.

Og ikke bare skal musik være tilgængelig. Den skal helst også være næsten gratis. Så i stedet for at købe musiknumre stykvis abonnerer vi på tjenester som Spotify, hvor den månedlige betaling synes minimal i forhold til den mængde af musik, den giver adgang til. Hvis vi da ikke allerede får musikken med som bonus i forbindelse med abonnement på tv, internet eller mobiltelefon.

Men metaforen kan også give anledning til bekymring. For hvis vi ligestiller musik med vand, glemmer vi måske at værdsætte den, uanset hvor livgivende den måtte være. Bliver vores omgang med musik mere adspredt og mindre intens, når den konstant strømmer ind i øregangen? Glider den i et med tapetet, så vi glemmer at lytte og kun bemærker, når den ikke giver lyd fra sig? Eller skal vi forstå musiks evige tilstedeværelse som et bevis på fænomenets livsvigtige betydning?

Lad os tænkepause musikken for en stund.

ET SPIL AF TONER

Så hvad er musik? Spørgsmålet lyder besnærende enkelt. Og hvor svært kan det være at definere et fænomen, som vi alle kender og tager for givet? Som med de fleste meget udbredte fænomener er der forskellige bud på sagen, alt efter hvem, hvor og hvornår vi spørger.

Er det for eksempel musik, når muezzinerne fra toppen af minareterne kalder muslimer til fredagsbøn? Ligesom præstens messen hører kristne det som en form for syngen – og er der ikke musik i al sang? Men inden for islamisk kultur er der tale om bøn, ikke om sang eller musik.

Og hvad med kirkernes klokker, som har samme funktion som muezzinerne? Gør det en forskel, om der kun er én klokke, der ringer, eller om tre klokker er afstemt i forhold til hinanden med forskellige toner? Eller skal der et helt klokkespil til, før vi kan begynde at tale om musik?

Slår vi op i et ældre musikleksikon for at finde et svar på spørgsmålet, vil fokus formentlig være på en universel bestemmelse af musik som en kombination af toner, dvs. som rytmiske, melodiske og harmoniske mønstre. Her er 'musik' lig med organiseret lyd, et klangspil, synonymt med det lidt bedagede ord 'tonekunst', og dækker over en forestilling om et afgrænset og særskilt lyddomæne, som følger sine egne spilleregler. Vi taler om musikkens verden.

Denne definition af fænomenet kan vi spore helt tilbage til middelalderen, og den er fortsat meget udbredt, både i fagkredse og blandt almindelige mennesker. Den er for eksempel på spil, når vi per automatik tænker på musik som lyden af instrumenter eller forestiller os 'musikken i sig selv'. Som om fænomenet har en essens eller kerne, vi kan bestemme og derved uddestillere musik i sin reneste form som et selvberørende fænomen, adskilt fra resten af verden. De fleste af os går fortsat ud fra denne tilgang, når vi forsøger at beskrive, hvad musik er.

EN LYDVERDEN TIL FORSKEL

Men forestillingen om musik som en ren og særegen klangverden står i dag ikke alene. Den er for længst blevet udfordret – for eksempel med spørgsmålet om, hvor grænserne går for, hvilket lydmateriale der kan tælle som musik.

Den tyske komponist **Ludwig van Beethoven** forstod for eksempel ikke at skille skæg fra snot, hvorfor der ved premieren på hans 9. symfoni i 1824 ventede publikum en stor overraskelse. I værkets sidste del blev orkestret pludseligt og helt uhørt i en symfoni afbrudt af en sangsolist med ordene: ”Oh, venner, ikke disse toner! Lad os hellere istemme noget mere behageligt og glædesfuldt”. Resten af værket akkompagnerede instrumenterne så solister og kor i den tyske digter Friedrich Schillers tekst ”Ode til glæden” fra 1785.

Beethoven ændrede med et enkelt værk en hel genre normalt forbeholdt symfoniorkestrets instrumenter, hvilket musikhistorikere i dag betragter som et vigtigt moment i den klassiske musiks udvikling. Hans 9. symfoni indtager derfor i dag også en hædersplads i denne genres repertoire. Hovedtemaet fra slutsatsen har tilmed siden 1972 haft status som officiel EU-hymne, ironisk nok uden tekst. Altså en slags europæisk nationalmelodi, som kun kan spilles eller nynnes.

Denne grænseoverskridelse lyder måske ikke af meget sammenlignet med den amerikanske musikfilosof og komponist John Cages mindst lige så omdiskuterede værk ”4’33” fra 1952. Titlen refererer til kompositionens varighed, 4 minutter og 33 sekunder, som på papiret ser ud til at være stort set alt, værket består af. Ikke en eneste note er at finde på de tomme partitursider. Værket er basalt set blot en tom skal, en tidsramme.

Med sit tavse værk havde Cage dog ikke til intention at fokusere på stilhed, men tværtimod på alle de baggrunds-

lyde, der altid er til stede i vores omgivelser. Han inviterede dem så at sige indenfor i musikkens verden. På den måde satte han basalt set lighedstegn mellem musik og lyd og gjorde op med musik som et særligt lyddomæne, som kun mennesker behersker. Lyden af vores omverden er også musik.

Det er på sin vis samme pointe, der syv år senere kommer til udtryk i den amerikanske musical *The Sound of Music*. Den østrigske novice Maria bliver fra et kloster sendt i huset hos kaptajn von Trapp og hans syv moderløse børn og benytter sin passion for musik til at vinde både børnenes og mandens hjerte.

I åbningsscenen til den stadig meget populære filmversion fra 1965 med den engelske skuespiller Julie Andrews i hovedrollen står Maria på en bakketop i Alperne og bryder spontant ud i sang: ”The hills are alive with the sound of music”. For hende er der musik i fuglenes vingeslag og kvidren, i bækkens rislen og i fjerne kirkeklokker båret af vinden. Kort sagt, naturen synger og river hende med.

Vi siger jo faktisk også, at fugle og hvaler synger, og at elefanter trompeterer. Men at høre al lyd som musik er fortsat en udfordring, der giver masser af stof til eftertanke.

HER, DER OG ALLE VEGNE

I stedet for at sætte musik op på en verdensfjern piedestal til ærbødig beundring kan vi også fokusere på, hvordan den konstant væver sig ud og ind af vores liv. Musik er her, der og alle vegne. I det lys udspiller musik sig altid i konkrete sociale og kulturelle sammenhænge. Den er uløseligt bun-